

TAOCULUK

rensel Tao'nun birliğine ulaşma toplumsal ve bireysel bir ideal olarak sunulur.

Taoculuğun ikinci önemli kitabı eseriyle aynı adı taşıyan müellife atfedilen *Zhuangzi*'dir. Kısa ve özlü *Tao-te Çing*'den farklı olarak hikâyeler toplamından ibaret olan bu kitap kişisel hayat felsefesine yer verir. Toplumsal yaşama katılımın tümüyle reddedildiği *Zhuangzi*'nin Tao yorumunda *Tao-te Çing*'deki basit ve tabii toplumsal uyum düşüncesinden farklı olarak gelişmiş, aydınlanmış, metafizik bir kadercilik dikkati çeker. Meseller yoluyla bütün değerlerin aslında izâfi olduğunun ortaya konduğu eserde hayatla ölüm arasında ayırım yapılmaz; ölüm halindeki yaklaşan dönüşümlerini Tao ile birleşme olarak sevinçle karşılarlar. *Zhuangzi*'de kusursuz veya üstün insandan söz edilir. İnsanoğlunun fırtınalı dünyasından ayrı yaşayan, uçarcasına hareket eden bu ruhanî varlıklar hiç çaba göstermez, hiç yaşlanmaz, her zaman özgürlüğün ve doğallığın verdiği mutluluğu temsil ederler. Bu ruhsal varlıklar sonraki kuşaklar tarafından ölümsüzlük adıyla anılmış, çeşitli yöntemlerle onların niteliklerine kavuşmak pratik bir amaç olarak görülmüştür.

Bir diğer temel eser de yine kitabıyla aynı adı taşıyan müellife ait olan *Lie-tzu*'dur (*Liezi*). *Zhuangzi* gibi bütün insanlara eksiksiz özgürlüğün yollarını gösteren *Lie-tzu*'da bireyin kendi yaşamını her şeyden üstün tutması ve topluma yarar sağlamak uğruna hiçbir fedakârlıkta bulunmaması gerektiği belirtilir. Milâdî II. yüzyılda ortaya çıkmış Taiping (büyük barış) akımının klasiği olan *Taiping Jing*'de ise ölümsüzlüğe ulaşmak için gerekli olan tekniklere yer verilir. *Huai-nan-tzu* (*Huainanzi*) usta büyücülerin yazılarından oluşan bir derlemedir. Taoculuğun ortaya çıkışından önceki dönemlere ait olan Çin klasiği *I-Çing* de (*Yijing*) Taocu gelenek tarafından gelecek tahmini için kullanılan bir kitaptır.

İbadet. Taoculuk mâbedleri, rahipleri, âyinleri ve tanrıları olan bir inanç sistemidir. Âyinler daha ziyade mâbedlerde rahipler eşliğinde veya evlerde ibadete ayrılmış mekânlarda icra edilir. Bu âyinlerde ilâhî tarzında şarkılar söylenir, çeşitli dualar okunur, Tao üzerine meditasyon yapılır, özel nefes alma teknikleri ve hareketler uygulanır, *Tao-te Çing* üzerine konuşulur, tütsü yakılır ve başta Şang-ti olmak üzere çeşitli tanrı ve tanrıçalara dua edilir. Bir Tao âyininin en temel özelliklerinden biri tanrılardan yardım istemek amacıyla su-

nulan şarap ve yiyecek takdimesidir. Takdimeler özellikle azizlerin doğum günleri veya tanrıların isim günlerine adanmış kutsal günlerde mâbedlerde yahut ata ruhları için evlerde sunulur. En önemli günlerden biri Çin ay takvimine göre ocak sonu veya şubat başına denk gelen Çin yeni yılının başlangıç günüdür. Bugün bütün tanrıların yeryüzüne inme günü diye de anılır. Bugünün evrendeki olumlu gücün (Yang) yeniden doğuşunu temsil ettiğine inanılır. Çin'deki birçok kutsal mekân komünist devrimi sırasında yıkılmakla birlikte biri merkezde, diğerleri dört ayrı yönde yer alan beş kutsal dağ başta olmak üzere özel kutsallık atfedilen yerler mevcuttur. Ruhun ölümsüzlüğü inancına sahip olan Tao geleneğinde ölen kişinin bedeniyle birlikte muhteris ruhunun da toprağa gömüldüğüne, saf ruhun ise yaşamaya devam ettiğine inanılır.

BİBLİYOGRAFYA :

T. Izutsu, *Celestial Journey: Far Eastern Ways of Thinking: Comperative Studies in Buddhist, Taoist and Confucian Philosophy*, Ashland 1988; E. Wong, *The Shambhala Guide to Taoism*, New Delhi 1997; J. C. Cooper, *Taoculuk Nedir? Eski Çin Bilgelik Öğretisine Giriş* (trc. İsmet Zeki Eyu-boğlu), İstanbul 2003; M. Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (trc. Ali Berktaş), İstanbul 2003, II, 31-45; P. Ball, *Tao Gizli Öğretisi* (trc. Tolga Bakanay), İstanbul 2007; L. Tzu, *Bilinmeyen Öğretiler* (trc. İsmail Taşpınar – Amine Gülşah Coşkun), İstanbul 2007; M. J. O'Neal – J. S. Jones, "Daoism", *World Religions: Almanac*, Detroit 2007, I, 177-206; M. P. Fisher, *Living Religions*, New Jersey 2008, s. 186-199.

ALİ İHSAN YİTİK

TAPDUK EMRE**XIII. yüzyılda yaşayan
Babaî-Haydarî dervishi.**

Horasan'dan Anadolu'ya geldiği tahmin edilmektedir. Yaşadığı dönem hakkında kaynaklarda farklı rivayetler yer alır. Aşıkpaşazâde onun Orhan Gazi zamanında (1324-1362) yaşadığını ve Yıldırım Bayezid devrinde (1389-1402) öldüğünü kabul ederken (*Tarih*, s. 199-200) Mecdî onu Yıldırım Bayezid dönemi dervişleri arasında sayar. *Saltuknâme* yazarı Ebülhayr Rûmî de Tapduk Emre'yi Orhan Gazi devrinde yaşadığı bilinen Karaca Ahmed'in çağdaşı olarak gösterir. Fakat gerek müridi Yünus Emre'nin gerekse şeyhi Barak Baba'nın dönemleri göz önünde tutulursa Tapduk Emre'nin bundan elli yıl kadar önceki bir tarihte, yani XIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı söylenebilir. Tapduk kelimesinin onun

adı mı yoksa lakabı mı olduğu konusu belirsizdir. Bektaşî geleneği kendisine Tapduk adının verilmesini Hacı Bektâş-ı Vefî ile olan ilişkisine bağlar ve bu hususta yaygın bir menkıbeye esas alır (*Vilâyetnâme*, s. 21). Öte yandan Tapduk Emre'nin Bektaşîlik ile ilgisinin olamayacağından hareketle son dönemde yapılan bazı araştırmalarda Yünus Emre'nin şiirlerinde geçen "tapduk" kelimesinin Tanrı'ya nitelemek için kullanıldığı, dolayısıyla Tapduk isminde bir şahsın mevcut olmadığı ileri sürülür (Kabaklı, s. 12-14). Babaî zümrelerine mensup pek çok derviş gibi Tapduk Emre'nin de baba unvanını taşıdığı Yünus Emre'nin bazı mısralarından anlaşılmakta, ayrıca Tapduk Emre'nin yaşadığı dönemde Anadolu'da bu ismi kullanan şahsiyetlerin varlığı bilinmektedir. Mecdî, onun Sakarya nehri yakınlarında bulunan köyünde münzevî bir hayat sürdürdüğünü ifade eder (*Şekâik Tercümesi*, s. 78). Tapduk Emre'nin dönemindeki birçok derviş gibi çiftçilikle uğraştığı ve müridlerinin eğitimiyle meşgul olduğu tahmin edilebilir. Onun Sakarya nehri yakınlarında bugün kendi adıyla bilinen köyde yaşadığı konusunda kaynakların büyük çoğunluğu ittifak etmekle beraber Manisa'da Kula ile Salihli arasında bir köyde yaşadığına dair bazı rivayetler de vardır. Hatta Tapduk Emre'nin Saruhan Bey'in kızı Hacı Fatma Sultan'la evlendiği rivayet edilir; fakat bu görüş akademik çevrelerce pek kabul görmemiştir.

Tapduk Emre'nin mensup olduğu tarih ve müşşidinin kimliğine dair bilgiler de birbirinden farklıdır. *Vilâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Vefî*'de, onu Sarı Saltuk ve Barak Baba ile birlikte Hacı Bektâş-ı Vefî'nin müridleri arasında gösterilerek Bektaşî geleneğine dahil edilir. *Vilâyetnâme*'de (s. 21) Tapduk Emre'nin Hacı Bektâş-ı Vefî'nin üstünlüğünü tanıdığına, hatta kendisine Tapduk adının aralarındaki bir görüşme sırasında verildiğine işaret edilir. Ancak bizzat müridi Yünus Emre, "Yünus'a Tapduk u Saltuk u Barak'tandur nasib / Çün gönülden cûş kıldı ben nice pinhân olam" mısralarıyla (*Risâlat al-Nushiyye ve Divân*, s. 100) Tapduk Emre'yi Barak Baba'nın müridleri arasında gösterip konuya daha somut delillerle yaklaşılmasına imkân verir. Yünus Emre'nin bu ifadelerinden Tapduk Emre'nin Barak Baba'nın müridi olduğu kesin biçimde ortaya çıkar. M. Fuad Köprülü'ye göre Tapduk Emre, Babaî çevreleriyle yakın ilişki içerisinde bulunduğundan tıpkı şeyhi gibi bir Türkmen babası hüviyeti göstermektedir (*Türk Edebiyatında*

İlk Mutasavvıflar, s. 266). Onun silsilesi şeyhi Barak Baba vasıtasıyla Sarı Saltuk'a ulaşır. Barak Baba'nın bir Haydarî dervişi olduğu bilinmektedir (Ocak, *Sarı Saltuk*, s. 76). Bu durum Tapduk Emre'nin de bir Babaî-Haydarî dervişi olabileceğinin delilidir ve baba unvanını taşıması da bunu desteklemektedir. Baba unvanı onun aynı zamanda abdalân-ı Rûm zümresiyle bir ilgisinin bulunabileceğini düşündürmektedir. Nitekim Abdülbaki Gölpınarlı onun "tâife-i abdalân"dan olduğu kanaatindedir (*Yünus Emre*, s. 28). *Saltuknâme* müellifi Barak Baba'dan bahsetmeden Tapduk Emre'yi doğrudan Sarı Saltuk'un müridlerinden sayar. Rivayete göre zikir meclisinde kadın ve erkekleri bir arada toplayan Tapduk Baba başlangıçta Sarı Saltuk tarafından eleştirilse de daha sonra onu ikna etmeyi başarır ve müridi olur (*Saltuknâme*, vr. 302^a-304^a). Aynı şekilde *Hızırnâme*'de Sarı Saltuk ile Tapduk Emre'nin isimleri birlikte zikredilir. İsmâil Hakkı Bursevî ise onun şeyhi olarak, Moğol istilâsı öncesinde Buhara'dan Anadolu'ya göç eden ve Sinan Efendi yahut Sinan Ata adıyla bilinen Orta Asyalı Nakşibendiyye tarikatı mensubu bir Türkmen şeyhinin ismini zikreder.

Tapduk Emre'nin ailesi hakkında verilen bilgiler menkıbevi rivayetlerle bezenmiştir. Bir kızının Yünus Emre ile evlendiği rivayet edilmekteyse de bu rivayet gerek Yünus'un divanında gerekse diğer çağdaş kaynaklarda yer almamaktadır. Ankara Nallihan yakınlarındaki Emre Sultan köyünde mezarı bulunan Bacı Sultan adlı bir kızının daha olduğu nakledilir. Abdülbaki Gölpınarlı, Yünus Emre'nin Tapduk Emre'nin oğlu olabileceği ihtimaline dikkati çeker (*Yünus Emre*, s. 197). Kaynaklarda yer alan ifadelerden Tapduk Emre'nin çok sayıda

müridi bulunduğu anlaşılmaktadır. *el-Veledü's-Şefik* müellifi Niğdeli Kadı Ahmed, Tapduklular adını taşıyan bu müridlerin dinî kurallara riayet etmediklerini, kadınlarını, kızlarını saygıları gereği misafirlerine sunarak konuk severlik gösterdiklerini söyler (Ocak, *Babaîler İsyanı*, s. 198). Gerçeği yansıtmaması mümkün görülmeyen bu ifadeler, gayri Sünnî tarikat mensupları ile mutaassıp Ehl-i sünnet mensupları arasındaki çekişmeyi göstermekten öte bir anlam taşımaz. Tapduk Emre'nin en tanınan müridi Yünus Emre'dir. Uzun yıllar hizmetinde bulunan Yünus Emre onun görüşlerini Anadolu ve Şam'da yaymış, kendisinden saygı ve övgüyle söz etmiştir (*Risâlat al-Nushiyye ve Divân*, s. 48, 104, 109, 187). Şeyhinin kapısına kırk yıl boyunca hizmet ettiğine dair meşhur menkıbe birçok kaynakta yer almaktadır (*Vilâyetnâme*, s. 48; Lâmiî, s. 842). Yünus Emre şeyhi gibi Kalenderî-Melâmetî düşünceyi benimsemiş (Ocak, *Kalenderîler*, s. 69), şeyhinin fikirlerini yaymaya çalıştığını ve bunu başardığını, "Vardığımız ellere şol safâ gönüllere / Halka Tapduk mânisin saçtık elhamdüillâh" mısralarıyla dile getirmiştir (*Risâlat al-Nushiyye ve Divân*, s. 116). Tapduk Emre'nin Şeyh Ömer ve Şeyh Câfer isimli iki müridi daha olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

Tapduk Emre'nin ölüm tarihi ve mezarının bulunduğu yer konusu da ihtilâfıdır. Aşıkpaşazâde onun Yıldırım Bayezid döneminde (1389-1402) öldüğünü söyler. Ancak Yünus Emre'nin XIII. yüzyılın sonları ve XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı dikkate alındığında bir şiirinde öldüğünü haber verdiği mürşidinin XIII. yüzyılın sonlarında vefat etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bursa'da, Manisa'da Kula ile Salihli arasındaki Emre adlı bir köyde, Afyon-Sarıdıklı, Karaman, Sivas, Erzurum, Aksaray, Isparta-Keçiborlu gibi yerlerde Tapduk Emre'ye izâfe edilen mezarlar vardır. Bunlardan bazıları hem Yünus Emre'ye hem Tapduk Emre'ye ait kabul edilmektedir. Bununla birlikte en muteber görüş, Tapduk Emre'nin mezarının Ankara'nın Nallihan ilçesine bağlı Emresultan köyünde bulunduğu şeklindedir. Nitekim bu bilgi birçok kaynağın yanı sıra *Afyonkarahisar Şer'iyeye Sicilleri*'nde de yer almaktadır (Öztelli, s. 52). Bu köydeki türbede ailesine mensup oldukları ileri sürülen daha pek çok kişinin mezarı vardır. Tapduk Emre'nin ve müridlerinin faaliyet sahasının Anadolu coğrafyası ile sınırlı kalmayıp Balkanlar'a da ulaştığı bazı köy adlarının onun adıyla anılmasından anlaşılmaktadır. Meselâ Ana-

dolu'da Aksaray ilinin merkez nahiyesine ve Edirne'nin Havsa ilçesine bağlı birer köy, ayrıca Varna'ya bağlı bir köy Tapduk adını taşımaktadır. Bu bilgi, Tapduk Emre'nin sözü edilen bölgelere gittiğini doğrulaması bile müridlerinin yayılma sahasının tahmini konusunda önem arz etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yünus Emre, *Risâlat al-Nushiyye ve Divân* (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1965, tür.yer.; Muhyiddin Çelebi, *Hızırnâme*, İÜ Ktp., TY, nr. 9495, vr. 27^a; Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4519; Aşıkpaşazâde, *Tarih*, s. 199-200; Ebülhayr Rûmî, *Saltuknâme* (nşr. Fahir İz), Harvard 1975, vr. 302^a-304^a; *Manakub-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyetnâme* (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1958, s. 21, 48-49; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 842-843; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 78; Osmanlı Müellifleri, I, 194; M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (İstanbul 1919), Ankara 1993, s. 259-291; Abdülbâki Gölpınarlı, *Yünus Emre: Hayatı*, İstanbul 1936, tür.yer.; J. K. Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*, London 1965, s. 53-55; Macit Aray, *Yünus Emre'nin Yeni Araştırmalar Sonunda Kişiliği, Divanı, Hayatı, Yattığı Yer ve Bununla İlgili Bazı Şiirler*, Manisa 1974, s. 5-8; Cahit Öztelli, *Belgelerle Yünus Emre*, Ankara 1977, s. 52-55; Ahmet Kabaklı, *Yünus Emre*, İstanbul 1991, s. 12-21; Ahmet T. Karamustafa, *God's Unruly Friends: Dervish Groups in the Islamic Later Middle Period, 1200-1550*, Salt Lake City 1994, s. 62; Rıza Koç, "Tabduk Emre Türbesi ile Yünus Emre Mezarında Yapılan Proje ve Restorasyon Çalışmaları Hakkında Tebliğ", *1. Ulusal Yünus Emre Sempozyumu (20-24 Nisan 1994, Manisa)*, Ankara 1995, s. 87-103; Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı*, İstanbul 1996, s. 196-198; a.m.f., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süflilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1999, s. 62, 69; a.m.f., *Sarı Saltuk: Popüler İslâm'ın Balkanlardaki Destanı Öncüsü*, Ankara 2002, s. 76-80; Tahsin Ünal, *Büyük Türk Düşünürü Yünus Emre: Hayatı, Çevresi, Düşünceleri*, Ankara 2001, s. 10-16; H. Adnan Erzi, "Yünus ve Tapduk Emre Hakkında", *Ülkü*, XIV/83, Ankara 1940, s. 455-457.

HAŞİM ŞAHİN

TAPINAK

(bk. MÂBED).

TAPU TAHRİR DEFTERLERİ

(bk. TAHRİR).

TARABULUS

(bk. TRABLUSGARP; TRABLUŞŞAM).

TARABULUSİ

(bk. TRABLUSİ).

Tapduk Emre'nin Ankara'nın Nallihan ilçesine bağlı Emresultan köyündeki türbesi

